

تأثیر تعاملات اقتصادی در توسعه روابط ایران و تاجیکستان

منوچهر بدوچی*

چکیده

در طول سال های اخیر سیاست خارجی ایران با تحولاتی مواجهه بوده که از این جمله می توان به توجه بیشتر به کشورهای حوزه آسیای مرکزی اشاره کرد. در بین این کشورها تاجیکستان به دلیل اشتراکات زبانی، نژادی، دینی، فرهنگی و تاریخی برای ایران حائز اهمیت بیشتری بوده است.

احیای پیوندهای دیرینه و تعمیق روابط ایرانیان و مردمان تاجیکستان علاوه بر اینکه در گرو شناخته های مهمی همچون توسعه همگرایی فرهنگی، اصلاح برداشت های نادرست از محتوای فرهنگ اسلامی-ایرانی، پایدار سازی خصیصه های فرهنگی، پیش گیری از شکل گیری تنش های خزننده، تلاش در جهت اعتمادسازی و انطباق رفتار بر ظرفیت محیط فعالیت است، به حد زیادی مستلزم توسعه همکاری های اقتصادی دو کشور نیز هست. حوزه اقتصادی یکی از مهمترین جلوه های همکاری بین دو کشور و مورد استقبال زیاد مقامات تاجیک است که این مقاله سعی به بررسی آن دارد.

واژگان کلیدی: ایران، تاجیکستان، تعاملات اقتصادی، توسعه، همکاریهای دوجانبه

---

* عضو سابق هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال و دانشجوی دکترای رشته روابط بین الملل در دانشگاه بین المللی تاجیکستان

مقدمه

جمهوری اسلامی ایران در کشور تاجیکستان از امتیازات فراوانی همچون ویژگیهای هم آئینی، هم کیشی، فرهنگی، تاریخی، زبانی، برخوردار است. (ابوالحسن شیرازی، 1370: 84) همچنین از نظر اقتصادی نیز دارای امتیاز قرابت جغرافیایی است. (ابوالحسن شیرازی، 1387: 31) با توجه به اینکه تاجیکستان محصور در خشکی است، موقعیت جغرافیایی ایران امکان دسترسی آن را به دریای آزاد می تواند فراهم سازد. (مجتهد زاده، 1376: 32) به عبارت دیگر تاجیکستان از طریق ایران می تواند به اروپا ارتباط پیدا کند و از سوی دیگر با استفاده از بنادر ایران به خلیج فارس و نقاط دیگر جهان دسترسی پیدا کند. (ابوالحسن شیرازی، 1382: 15-1) علاوه بر آن برخورداری ایران از منابع انرژی برای تولید کالاهای واسطه ای و یا مصرفی است که باعث شده تا نسبت به سایر کشورها از مزیت قابل توجهی برخوردار باشد. همچنین تجربه و مهارتهای فنی ایران در زمینه اکتشاف، تولید و پالایش نفت و گاز و سدسازی برای تاجیکستان بسیار سودمند است.

(Fuller, 1992: 8)

تاجیکستان نیز در کشور ایران از امتیازات فراوانی بهره مند است که عبارتند از:
1) تاجیکستان نزدیک ترین شریک اقتصادی و سیاسی ایران در آسیای مرکزی است. پس طبیعی است که رشد تاجیکستان باعث می شود تا یک شریک کم نیروی منطقه ای ایران به شریکی قدرتمند و موثر در آسیای مرکزی تبدیل شود که این بی شک

- به نفع ایران است. (چرا که دوست قوی بهتر از دوست ضعیف است).
- 2) تاجیکستان دروازه ورود محصولات و تکنولوژی ایرانی به بازارهای آسیای مرکزی است. زیرا این کشور در نقطه ای قرار دارد که در صورت استفاده از راه‌های زمینی می‌تواند ایران را با چین، قزاقستان و شرق روسیه متصل کند.
- 3) تاجیکستان مهمترین تولیدکننده آلومینیوم و یکی از تولیدکنندگان مهم نخ پنبه در منطقه آسیای مرکزی است و در مقابل ایران واردکننده هر دوی این محصولات است. همچنین صادرات میوه تاجیکستان به ایران می‌تواند یکی از زمینه‌های مناسب و قابل گسترش همکاری باشد.
- 4) تاجیکستان طبق محاسبات آماری در صورت استفاده بهینه از منابع انرژی خود می‌تواند تا 90 میلیارد کیلو وات ساعت انرژی برق در سال تولید کند که این میزان تنها نیمی از نیاز داخلی آن است. در مقابل نیاز به نیروی برق در ایران به نحو فزاینده ای در حال افزایش است و تاجیکستان می‌تواند در آینده صادرکننده نیروی برق به ایران باشد.
- 5) بودجه ایران به تبع افزایش بهای نفت در بازارهای جهانی رقم قابل ملاحظه‌ای را تشکیل می‌دهد که بهترین راه استفاده از این سرمایه به جریان انداختن آن در پروژه‌های پرسود داخلی و خارجی برای باز تولید آن است. زیرا نگاه داشتن این منبع در داخل تورم را در پی خواهد داشت. بنابراین کشورهای نفت خیز در چنین شرایط تلاش می‌کنند پول‌های مازاد بودجه خود را در کشورهای امن سرمایه‌گذاری کنند. مثلاً نیروگاه برق آبی سنگ توده 2، طبق توافق طرفین درآمدش به مدت 12.5 سال از آن ایران بوده و سپس در اختیار تاجیکستان قرار خواهد گرفت.
- 6) تاجیکستان و ایران با چند تهدید مشترک رو به رو هستند که مهمترین آنها قاچاق مواد مخدر، تروریسم و افراط‌گرایی است. وقتی تهدید مشترک است، پس موفقیت هر دو کشور در مبارزه با آن موفقیت دیگری را در پی خواهد داشت. (نسیم تهرانی، 1388)
- به علت همین اشتراکات و امتیازات بود که پس از استقلال تاجیکستان در سپتامبر

سال 1991، ایران اولین کشوری بود که در تاجیکستان سفارت خود را افتتاح کرد و در جنگ‌های داخلی 3-1992 یکی از اطراف مذاکرات صلح بود که تلاش‌های زیادی برای تحصیل صلح انجام داد و برقراری آتش بس میان طرفین درگیر بعد از کنفرانس تهران در سال 1373 (1994) گامی در جهت برقراری صلح بود.

سفارت تاجیکستان هم در سفر امام علی رحمان رئیس جمهور تاجیکستان به جمهوری اسلامی ایران در 74/4/27 رسماً در تهران افتتاح گردید. (منتظمی، 1374: 90-77)

اما هرچند که عوامل مشترک میان ایران و تاجیکستان توانست در پیوند میان دو کشور به عنوان نقطه آغازین همکاری‌ها با اهمیت باشد اما برای استمرار این همکاریها به عوامل دیگری نیز نیاز است در این رابطه باید به این مسئله توجه کرد که با وجود اشتراکات میان دو کشور تفاوت‌های قابل توجهی نیز میان آنها وجود دارد که ارزشهای سیاسی متفاوت از آن جمله اند. (مجتهد زاده، 1376: 120-119)

در واقع با وجود اینکه ایران و تاجیکستان هر دو از کشورهای اسلامی تلقی می‌شوند ولی تاجیکستان به ارزش‌های غربی گرایش دارد و بیشتر خود را دولتی سکولار می‌داند. با این وجود و همانطور که در تجربه دیگر کشورها در برقراری همکاری‌های چند جانبه دیده می‌شود، عامل اقتصادی می‌تواند چنین تفاوت‌هایی را پشت سر گذارد و موجبات تقویت مناسبات دو جانبه را فراهم نماید. (منتظمی: 1372)

ضمن اینکه نسبت به کاهش اثرات منفی این تفاوت‌ها می‌توان در احیای پیوندهای دیرینه ایرانیان و مردمان تاجیکستان که از بطن ارزشهای مشترک برخاسته در قالب یک گفتمان واقع‌گرایانه اقدام کرده آنها را به هم نزدیک تر نمود. (ملکیان محسن: 151)

به همین منظور در زمان بازسازی تاجیکستان، ایران حضور پررنگی در صحنه اقتصادی این کشور داشته و دارد که روشن‌ترین نمود آن ساخت تونل انزاب و نیروگاه سنگ توده 2 است. لذا با توجه به مطالب مطرح شده، مقاله حاضر درصدد بررسی روابط اقتصادی ایران و تاجیکستان در زمان بازسازی تاجیکستان و تأکید بر تأثیر زیاد گسترش این روابط (علاوه بر تقویت روابط

سیاسی و فرهنگی) در تعمیق دوستی و همگرایی و تأمین منافع دو کشور می باشد.

تاریخچه تعاملات اقتصادی ایران و تاجیکستان

روابط اقتصادی دوکشور با سفر رئیس جمهور تاجیکستان در تیر ماه 1374 به جمهوری اسلامی ایران وارد مرحله جدیدی شد. در این سفر دوازده سند همکاری در زمینه های گوناگون سیاسی، فرهنگی و اقتصادی میان دو کشور به امضا رسید. در یک تقسیم بندی، مناسبات اقتصادی دو کشور به دو بخش تقسیم می شود: یکی مبادلات تجاری و دیگری سرمایه گذاریهای ایران در بخش های مختلف صنعتی و توسعه این کشور.

الف- از نظر تعاملات تجاری روابط دوکشور به قرار زیر بوده است:

درسال 1372 ارزش صادرات ایران به تاجیکستان 4427013 دلار و ارزش واردات ایران از تاجیکستان 18269877 دلار بوده است.

در سال 1382 ارزش صادرات ایران به تاجیکستان 77525110 دلار و ارزش واردات ایران از تاجیکستان 13671323 دلار بوده است.

در سال های بعد این مبادلات رشد بیشتری را شاهد بود.

درسال 1385 ارزش صادرات ایران به تاجیکستان 127 میلیون دلار و میزان واردات ایران از تاجیکستان 8 میلیون دلار بوده است.

درسال 1386 صادرات ایران به تاجیکستان 168 میلیون دلار و میزان واردات ایران از تاجیکستان 24 میلیون دلار بوده است.

درسال 1387 صادرات ایران به تاجیکستان 176 میلیون دلار و میزان واردات ایران از تاجیکستان 39 میلیون دلار بوده است. (عطری، 1389)

همچنین شبکه خبر صنایع غذایی ایران از قول سفیر جمهوری تاجیکستان در ایران (علی اف) اعلام کرد صادرات ایران به تاجیکستان سالانه به 210 میلیون دلار و

واردات از کشور تاجیکستان به 44 میلیون دلار بالغ شده است. (شبکه خبری صنایع غذایی ایران، 1390/2/2)

در راستای توسعه مناسبات تجاری دو کشور در سال 1388 دو نمایشگاه مهم تجارتي ایران در شهر دوشنبه پایتخت تاجیکستان برگزار شد. یک نمایشگاهی از قالبهای نفیس دستباف ایرانی و دیگری نمایشگاه اختصاصی صنعتی و بازرگانی جمهوری اسلامی در تاجیکستان با حضور 62 نمایندگی تولیدی و صنعتی ایران بود. (وب سایت تاجیکستان در ایران - درباره تاجیکستان 2007/6/5)

همچنین نمایشگاه تخصصی انرژی جمهوری اسلامی ایران با هدف صادرات فناوری و تجهیزات در تاجیکستان برگزار شد. در این نمایشگاه چهار روزه که در تالار کاخ وحدت شهر دوشنبه پایتخت تاجیکستان برگزار شد 22 شرکت خدمات مهندسی، تولید کننده تجهیزات صنعت برق و مدیریت برق ایران محصولات خود را در معرض دید عموم گذاشتند. در این نمایشگاه دستگاه هایی در خصوص کاهش نیروی برق و گاز و لامپهای کم مصرف، انتقال آب برای کشاورزی و دستگاههای تصفیه آب عرضه شد. علی اصغر شعر دوست سفیر ایران در تاجیکستان در حاشیه گشایش این نمایشگاه اعلام کرد در نیمه اول سال جاری پنجاه هیأت کاری این دو کشور از کشورهای یکدیگر بازدید کرده اند که این امر به توسعه همکاریها کمک زیادی می کند.

و اما مقامات دولت تاجیکستان اولویت های اقتصادی خود را در سرمایه گذاری در عرصه های انرژی، معادن، صنایع تولید از پنبه تعیین کرده اند و از تلاش دولت برای رفع کلیه زمینه های حقوقی و اجتماعی برای جذب سرمایه به این بخش ها خبر داده اند. بر این اساس ایران نیز تلاش زیادی جهت سرمایه گذاری در بخش های فوق به عمل آورده است (عطری، 2:1389).

ب- از نظر پروژه های سرمایه گذاری، بعضی از پروژه های انجام شده و یا در حال انجام ایران در تاجیکستان، به شرح زیر است:

- مشارکت در پروژه تونل انزاب.
- ساخت نیروگاه آبی برقی سنگ توده 2.
- احداث راه اتومبیل رو از منطقه غرب به شمال افغانستان، که توسط این جاده سه کشور ایران، افغانستان و تاجیکستان به یکدیگر متصل می‌شوند.
- ساخت جاده خاروغ- کاشغر، که مرکز استان بدخشان تاجیکستان را با منطقه سین کیانگ چین متصل می‌کند.
- احداث بیمارستان فوق تخصصی قلب و کلیه (ابن سینا).
- احداث کارخانه تراکتور سازی (تاجیران).
- افزایش تعداد پروازهای مسافربری بین ایران و تاجیکستان به سه پرواز در هفته
- پروژه ساخت نیروگاه های عینی و دشوراب.
- تکمیل ساخت سه واحد آموزشی در تاجیکستان.
- بازسازی هتل تاجیکستان.
- پروژه ساخت تونل چهار مغزک.
- راه اندازی یک واحد مرغداری صنعتی در شهر خجند.
- احداث واحد تولید آب معدنی در ناحیه شهر طوس موسوم به چهل و چهار چشمه
- راه اندازی چند مرکز تلفن در شهرهای مختلف تاجیکستان (مرکز هزار شماره‌ای شهر کافرنهان، مرکز 1500 شماره ای در شهر راغون، مرکز 500 شماره‌ای در آبگرم).
- توسعه شبکه مخابرات و اینترنتی.
- احداث کارخانه روغن کشی با سرمایه گذاری جهت 2 واحد تولیدی مواد غذایی.
- پروژه طراحی و ساخت سه مجتمع مسکونی 16 طبقه در شهر دوشنبه.
- برگزاری نمایشگاههای اختصاصی ایران در تاجیکستان.
- احداث یک کارخانه چرم سازی در منطقه کولاب.
- افتتاح شعبه بانک تجارت در دوشنبه.

- برقراری خط پرواز بین دوشنبه - مشهد - تهران.
- تاسیس کمیسیون مشترک برای طراحی موافقتنامه همکاری اقتصادی و بازرگانی.
- ساخت کارخانه تراکتور سازی در تاجیکستان
- امضای توافقنامه ساخت یک کارخانه سیمان در جنوب تاجیکستان

(خبرگزاری فارس 1389/11/29)

تاجیکستان فقیرترین جمهوری آسیای مرکزی است و به لحاظ درآمدسرانه هم در پائین ترین مرتبه در این منطقه قرار دارد. (محمودی، 1386: 32) با فروپاشی شوروی و در پی آن، وقوع جنگ داخلی در تاجیکستان که خسارات جبران ناپذیری به همراه داشت، این کشور برای تامین نیازهای خود با مشکلات عدیده ای مواجه شد و برای حضور در بازارهای بین المللی چیزی جز پنبه برای عرضه نداشت که آن نیز به لحاظ نیاز شدید به آب و مشکلات این کشور در جهت تامین آب و سیستم آبیاری با محدودیت جدی مواجه بوده است. بنابراین ایران توانست با تحلیل این مشکلات اقدام به طراحی پروژه های عمرانی که نیاز مبرم تاجیکستان بود کند.

در گام اول مسئله رفت و آمد مردم تاجیکستان از استان های شمالی به جنوبی یا به عکس (یعنی شهرهای سغد به خجند) مطرح بود که باید از مسیر صعب العبوری انجام می گرفت و حتی مردم زیادی همه ساله جان خود را در این راه از دست می دادند. تاجیک ها از طریق یک گردنه این مسافت را می پیمودند که در شرایط جوی مناسب حدود هشت ساعت زمان می برد و در زمستان نیز بر اثر یخبندان این جاده معمولاً بسته بود. به همین دلیل دولت تاجیکستان در پی ایجاد تونلی در این مسیر برآمد و اجرای این طرح را طی یک مناقصه به شرکت ایرانی سابیر واگذار کرد. این تونل استان شمالی سغد و شهر تاریخی خجند را به دوشنبه و دیگر شهرهای تاجیکستان متصل می کند. ارزش این پروژه 39 میلیون دلار است که 7.8 میلیون دلار آن را دولت تاجیکستان تامین کرده، 10 میلیون دلار در قالب کمک توسعه ای ایران و حدود 2/31

میلیون دلار نیز وام ایران به تاجیکستان به این منظور است. (تهرانی، 1388)

گام اول توسعه روابط اقتصادی: افتتاح تونل انزاب

در مرداد ماه سال 1386 با حضور روسای جمهور ایران و تاجیکستان، این تونل در حالی افتتاح شد که عملیات عمرانی آن همچنان ادامه داشت. رئیس جمهور ایران در مراسم بهره برداری از تونل استقلال تاجیکستان گفت: "تونل استقلال (انزاب) هدیه مردم ایران به تاجیکستان است". وی با اشاره به این که پروژه تونل انزاب را به خاطر سختی کار و عظمتش می توان پروژه قرن خواند، افزود: "اجرای این طرح بزرگ به دست توانای مهندسان ایرانی و همکاری دولت و مردم تاجیکستان، بیانگر عزم دو کشور برای دست زدن به اقدامات بزرگتر در راه سازندگی، توسعه و پیشرفت ایران و تاجیکستان در آینده نزدیک است". احمدی نژاد با تاکید بر این که پیشرفت تاجیکستان پیشرفت ایران است، گفت: "پیشرفت، عمران و آبادانی تاجیکستان به نفع همه کشورهای منطقه است و اقتدار تاجیکستان مانع پیشرفت هیچ ملتی نیست و این امر را می توان نقطه آغاز برای همکاری های طولانی مدت دو ملت ایران و تاجیکستان به سوی آینده روشن و پرافتخار دانست". با بهره برداری از تونل 5 کیلومتری انزاب تاجیکستان، ایران توانست شمال و جنوب تاجیکستان را پس از قرن ها انتظار به هم پیوند داده و امکان ارتباط زمینی مناسب بین پایتخت های کشورهای آسیای مرکزی را نیز فراهم آورد. اما همه چیز به این سادگی نبود و این پروژه ناتمام مشکلات زیادی به دنبال داشت. مهمترین مشکلی که اجرای پوشش بتونی تونل را با سختی روبرو کرد تردّد خودروها از داخل تونل و همچنین نرسیدن سیمان به موقع و عدم اجرای طرف مقابل برای ایجاد روشنائی و تهویه داخل تونل بود. تردّد خودرو و نبود تهویه هوا در حالی که قالب های بتنی بزرگ در سقف تونل انزاب در حال نصب بود، علاوه بر تاخیر در اجرای کار، خطراتی را نیز به دنبال داشت و ممکن بود حوادث ناگواری برای رانندگان خودروهایی که از داخل تونل پنج کیلومتری عبور می کنند و همچنین مجریان و

کارگران تونل به بار آورد. طبق قرارداد، نصب روشنایی و تهویه تونل بر عهده طرف تاجیکی بود که باید به موازات عملیات پوشش بتنی تونل صورت گیرد، پس از افتتاح این تونل مقرر شد همزمان با پوشش بتنی داخل تونل، کار نصب روشنایی و تهویه هوای آن توسط طرف تاجیک انجام گیرد. طبق گفته مسئولین این پروژه، چنانچه سایبر پیش از قرارداد از مشکلات مواصلاتی در فصل زمستان در این منطقه آگاهی داشت، مبلغ قرارداد پروژه که 39 میلیون دلار بود را بالاتر می برد. اما برای اینکه ایران و مهندسان ایرانی ثابت کنند که می توانند این پروژه را بدون ضرر مالی به اتمام برسانند، با پشت کار ادامه دادند. در این میان افزایش 500 تومانی هر لیتر گازوئیل و 200 دلاری هر آرماتور موجب شد تا این پروژه از لحاظ مالی سودی برای سایبر و ایران نداشته باشد. رشد بالای قیمت سیمان که از تنی 52 هزار و 500 تومان به 270 هزار تومان رسید، موجب شد تا مشکلات زیادی برای ادامه کار در پروژه تونل انزاب به وجود آید. اما چون هدف تمام کردن پروژه با موفقیت بود، کار ادامه پیدا کرد. کمبود و گرانی سیمان موجب شد تا برای تامین سیمان مورد نیاز پروژه مزبور، سیمان از ایران و پاکستان وارد شود. چرا که تولید سیمان تاجیکستان پاسخگوی نیاز پروژه نبود. این مسائل باعث شد تا سایبر به این پروژه به عنوان یک پروژه سودآور نگاه نکند. بنابراین موضوعی که در این پروژه بسیار حائز اهمیت بود، اتمام موفقیت آمیز آن و یافتن بازار کار جدید منطقه ای و بین المللی بود. مطمئناً در کنار یافتن بازار کار جدید تبادل اطلاعات و تجربیات مهندسان ایرانی با مهندسان خارجی بهترین سود برای شرکت ایرانی سایبر در پروژه تونل انزاب بوده است. (تهرانی، 1388)

دکتر محمود احمدی نژاد در عصر روز افتتاح تونل انزاب در محل کاخ وحدت در مرکز شهر دوشنبه در جمع بازرگانان، سرمایه گذاران و تجار ایرانی و تاجیکستانی بر روان سازی روابط اقتصادی و برداشتن موانع موجود در صدور روادید، بهبود حمل و نقل و توسعه ارتباطات تاکید کرد. وی پس از استماع موانع و مشکلات سرمایه گذاران

ایرانی و تاجیکی در فراهم شدن زمینه لازم بر حلّ این موانع و مشکلات در دو کشور ایران و تاجیکستان تاکید کرد. رئیس‌جمهور ایران، تاجیکستان را به لحاظ فرهنگی و تاریخی، علائق و ویژگیهای مشترک، کشور دوست و برادر و دارای اشتراکات عمیق توصیف کرد و گفت: تاجیکستان در مسیر پیشرفت و ترقّی قرار گرفته است و ما پیشرفت، ثبات و ترقّی تاجیکستان را پیشرفت خود می‌دانیم. وی با تاکید بر اینکه دولت جمهوری اسلامی به طور قاطع و جدی از سرمایه‌گذاری متقابل حمایت می‌کند، اظهار داشت: ما در کشورمان قوانین لازم را اصلاح و در راستای روان سازی تجارت بین ایران و تاجیکستان تلاش می‌کنیم و از مقامات تاجیکستان نیز می‌خواهیم تا ارتباطات اقتصادی را روانتر کنند. (محمودی، 1386: 23 - 29)

گام دوم ایران در تاجیکستان: پروژه سنگ توده 2

ابتدای مذاکرات ایران و تاجیکستان برای همکاری در امر احداث سدّ و نیروگاه سنگ توده 2 به سال 81 برمی‌گردد که با امضای یادداشت تفاهم درباره تاسیس شرکت پروژه سنگ توده 1 بین وزارت نیروی ایران و وزارت انرژی تاجیکستان حالت رسمی به خود گرفت. در این راستا، وزارت نیرو مقدمات لازم برای تاسیس شرکتی به نام شرکت پروژه سنگ توده 2 را با سهام شرکت های ایرانی فراهم کرده و آن را به ثبت رساند این پروژه به صورت اجرا، مالکیت، بهره برداری و انتقال (BOT) اجرا می‌شود و نهایتاً قرارداد خرید برق این طرح در حضور روسای جمهوری دو کشور به امضا رسیده است. طبق قرارداد، زمان اجرای پروژه پنج سال است که باید تا سال 1390 به بهره برداری برسد. به دلیل مشکلات ناشی از کمبود برق در فصول سرد، تاجیکستان علاقمند به کاهش دوره اجرا از 5 سال به 3 سال بود که این درخواست عملاً با توجه به ابعاد و شرایط خاصّ طرح، غیر قابل امکان بود. در نهایت قرارداد اجرای پروژه احداث نیروگاه آبی سنگ توده 2 به ارزش 220 میلیون دلار بین دو کشور در جریان

سفر رئیس جمهور تاجیکستان به ایران (دی 1384) به امضاء رسید و طی آن توافق شد که 180 میلیون دلار آن را دولت ایران به صورت اعتبار 10 ساله در اختیار تاجیکستان قرار دهد و 40 میلیون دلار نیز از سوی تاجیکستان تامین شود.

مراسم افتتاح این پروژه در تاریخ 84/12/1 با حضور وزراء نیروی ایران و افغانستان، رئیس جمهور تاجیکستان، وزراء و دیگر مقامات کشوری و حدود 2000 نفر از اهالی منطقه برگزار شد که بازتاب وسیعی در محافل خبری و مردمی داشت. اجرای این پروژه از اهمیت شایانی برای این کشور برخوردار بود و به همین دلیل و بر اساس پیشنهاد طرف ایرانی و همزمان با سفر وزیر نیروی کشورمان برنامه سفر وزیر انرژی افغانستان به تاجیکستان نیز برنامه ریزی شد و یک یادداشت تفاهم سه جانبه به منظور انتقال برق از مسیر افغانستان به ایران تنظیم و به امضاء وزراء نیروی سه کشور رسید. (تهرانی، 1388) در تاریخ 1390/6/13 رئیس جمهوری اسلامی ایران برای دیدار و مذاکره رسمی با امام علی رحمان اف، رئیس جمهوری تاجیکستان درباره مهمترین مسائل دو جانبه، منطقه ای و نیز افتتاح پروژه عظیم سدّ و نیروگاه (سنگ توده 2) که توسط متخصصان ایرانی ساخته شده است، راهی تاجیکستان شد.

دیدار و مذاکره با امامعلی رحمان در مورد راه های گسترش و تحکیم هر چه بیشتر مناسبات دو جانبه و بررسی مهمترین مسائل منطقه ای و بین المللی و افتتاح سدّ و نیروگاه 220 مگاواتی سنگ توده 2 به عنوان بزرگترین طرح اجرا شده با سرمایه گذاری ایران در تاجیکستان از مهمترین برنامه های سفر دو روزه احمدی نژاد بود.

سد و نیروگاه برق آبی سنگ توده 2، سدی خاکی با هسته مرکزی که طول تاج آن 385 متر و حجم کل مخزن آن 5.66 میلیون متر مکعب است که به دست توانمند متخصصان کشورمان و در زمانی کمتر از موعد پیش بینی شده، آماده بهره برداری شده است.

این سد در حالی در آستانه بیستمین سالگرد استقلال تاجیکستان آماده افتتاح شده است که مردم این کشور در فصل سرما با کمبود شدید برق مواجه هستند و بهره برداری از این سد می تواند بخش

بزرگی از مشکلات ناشی از کمبود برق این کشور را برطرف کند. (روزنامه اطلاعات: 1390/6/14)

در تاریخ 1390/6/14 نیروگاه برق آبی سنگ توده 2 با حضور رئیس جمهور کشورمان در تاجیکستان مورد بهره برداری قرار گرفت. دکتر محمود احمدی نژاد با تبریک افتتاح این پروژه و تقارن آن با بیستمین سالگرد استقلال تاجیکستان اظهار کرد: کشور جوان تاجیکستان امروز در سن بیست سالگی به جوانی بالغ و توانمند تبدیل شده و در مسیر فتح قله های پیشرفت و عزت گام برمی دارد. رئیس جمهور با اشاره به اشتراکات تاریخی و فرهنگی ایران و تاجیکستان خاطر نشان کرد: ایران و تاجیکستان دو برادر و دو شاخه از یک ریشه هستند که دارای فرهنگ، تاریخ، آداب و رسوم، اندیشه ها و دین مشترک می باشند. احمدی نژاد با تاکید بر این که ایران و تاجیکستان نمی توانند از هم جدا باشند و باید همراه با هم و در کنار هم حضور داشته باشند، گفت: ملت ایران همیشه در کنار ملت تاجیکستان خواهد بود و از استقلال و عظمت این کشور حمایت خواهد کرد.

رئیس جمهور روابط دولت و ملت ایران و تاجیکستان را برادرانه و صمیمی دانست و گفت: امروز روابط دو کشور به الگوی روابط سازنده برای همه کشورهای منطقه تبدیل شده است و مصمم هستیم در همه زمینه ها، همکاری های خود را افزایش دهیم. احمدی نژاد با بیان این که (پیشرفت ایران و تاجیکستان به نفع کشورهای منطقه است) اظهار کرد: دو ملت در طول تاریخ همواره پرچمدار صلح، عدالت و مهربانی بوده اند و همکاری های آنان به نفع سایر کشورهای منطقه بوده است. وی احداث نیروگاه سنگ توده 2 را یکی از نمادهای همکاری سازنده بین دو کشور دانست و گفت: متخصصان ایران و تاجیکستان دست در دست هم و در تلاش پیگیر و با سرعت بالا، این پروژه را آماده بهره برداری کردند و امیدواریم تا قبل از پایان سال جاری همه ظرفیت این پروژه فعال شده و در اختیار مردم تاجیکستان قرار بگیرد. (روزنامه کیهان: 1390/6/15)

افتتاح چهارمین نمایشگاه اختصاصی ایران و تاجیکستان

این نمایشگاه در همکاری با اطاق بازرگانی تاجیکستان و با هدف توسعه و تعمیق روابط اقتصادی و تجارتي ایران و تاجیکستان راه اندازی شد. در تاریخ 90/9/9، عباس نژاد مدیر اجرائی شرکت تجارتي مشهد و یکی از برگزارکنندگان این نمایشگاه گفت: در این نمایشگاه بخش هائی از اقتصاد ایران، از جمله فرآورده های شرکت های تولید کننده مواد غذائی، ساخت و ساز، کشاورزی، تجهیزات پزشکی، احیای اراضی و تولید روغن های گیاهی، تجهیزات بسته بندی، محصولات خانگی، سیستم های تهویه و... به معرض تماشا و فروش گذاشته شد، به گفته وی، براساس برنامه از قبل تدوین شده حدود 40 شرکت از استان های مختلف ایران می بایست در این نمایشگاه شرکت کنند، اما بنا بر مشکلی که در امر حمل و نقل محموله ها از طریق ازبکستان پیش آمد تنها 27 شرکت توانستند فرآورده های خود را به موقع به پایتخت تاجیکستان منتقل کنند.

علی کرم علی اف معاون اطاق بازرگانی تاجیکستان، آشنایی تجار ایران با ظرفیت های اقتصادی و زمینه های سرمایه گذاری در این کشور را از دیگر اهداف این نمایشگاه عنوان کرد. وی افزود: در چهارچوب برنامه این نمایشگاه همچنین برگزاری همایش تجار و بررسی مسائل ایجاد شرکت های مشترک تولیدی در تاجیکستان نیز پیش بینی شده است. بنابر آمار رسمی، حالا در تاجیکستان حدود صدوپنجاه شرکت و دفاتر نهادهای اقتصادی و تجارتي با سرمایه ایران فعال هستند. براساس گزارش منابع رسمی، میزان مبادلات مالی بین ایران و تاجیکستان در سال جاری با بیش از ده درصد افزایش به 250 میلیون دلار رسیده است. چهارمین نمایشگاه اختصاصی ایران در تاجیکستان برای پنج روز دایر بود و در سیزده آذر 1390 پایان یافت. (روزنامه افکار: 90/9/9)

ادامه تعاملات اقتصادی بین ایران و تاجیکستان در هزاره سوم

هشتمین اجلاس کمیسیون مشترک همکاریهای اقتصادی دو کشور طی روزهای 6 تا 9 مهرماه 1389 در شهر دوشنبه برگزار شد. در تاریخ 1390/7/10 جمهوری اسلامی ایران و جمهوری تاجیکستان در پایان هشتمین اجلاس کمیسیون مشترک همکاری های بازرگانی، اقتصادی، فنی و فرهنگی، یادداشت تفاهم امضاء کردند. به گزارش پایگاه خبری وزارت نیرو، این یادداشت تفاهم همکاری در شهر دوشنبه مرکز تاجیکستان به امضای مهندس نامجو وزیر نیرو و رئیس طرف ایرانی و گل شیرعلی، وزیر انرژی و صنایع و رئیس طرف تاجیکستان کمیسیون مشترک همکاری های دو کشور رسید. براساس این یادداشت تفاهم، دو کشور برای همکاری در زمینه های انرژی، آب، صنعت، معدن و خدمات فنی و مهندسی، بازرگانی، اقتصادی، مالی، بیمه، کشاورزی و سرمایه گذاری، علمی، فرهنگی، آموزشی، بهداشت و میراث فرهنگی و گردشگری، حمل و نقل، نقشه برداری، مخابرات و کار و امورات اجتماعی به توافق رسیدند. بر این اساس دو طرف توافق کردند به منظور پیگیری عملیاتی شدن تفاهمات هشتمین اجلاس کمیسیون مشترک دو کشور نسبت به تشکیل کمیته پیگیری ظرف مدت دو ماه اقدام کنند. دو طرف همچنین موافقت کردند نهمین اجلاس کمیسیون مشترک همکاریهای اقتصادی، فنی و فرهنگی دو کشور در سال آینده در تهران برگزار شود. (سایت خبری وزارت نیرو: 1389/7/10)

افزایش توسعه مبادلات تجاری ایران و تاجیکستان

عباس بیانی وابسته اقتصادی سفارت جمهوری اسلامی ایران در تاجیکستان پیش بینی کرد که حجم مبادلات بازرگانی بین دو کشور تا پایان سال 1390 به 450 میلیون دلار افزایش یابد.

به گزارش سایت خبری گسترش صنعت از دومین نمایشگاه تخصصی آب-برق و ساختمان ایران در شهر دوشنبه، عباس بیانی در مراسم آغاز بکار این نمایشگاه با بیان

اینکه حجم مبادلات رسمی در سال گذشته حدود 220 میلیون دلار بوده و از ادامه روند افزایش حجم مبادلات میان دو کشور خبر داده است. وی در این مراسم که با حضور شماری از مسئولان وزارتخانه های انرژی و صنایع، کشاورزی، تجارت و اقتصاد، آژانس ساختمان و معماری، اطاق بازرگانی تاجیکستان و برخی از مسئولان و نمایندگان شرکت های ایرانی در شهر دوشنبه برگزار شد گفت: ایران نخستین کشوری بود که سفارت خود را در این کشور تاسیس و به لحاظ مشترکات فراوان فرهنگی مناسبات خود را با این کشور، بخصوص در این بخش گسترش داد. وی افزود: سپس همکاریهای فرهنگی به مناسبات اقتصادی نیز گرایش یافت و همکاریهای اقتصادی میان دو کشور هم روز به روز بیشتر شد به طوری که اکنون جمهوری اسلامی ایران یکی از بزرگترین سرمایه گذاران در این کشور به شمار می رود. بیانی تصریح کرد که اکنون شمار زیادی از فعالان بخش خصوصی ایران در زمینه های کشاورزی، صنایع پایین و بالادستی، صنایع سنگین و پروژه های عمرانی این کشور فعالیت می کنند. وی با اشاره به روند حضور شرکت های ایرانی گفت: هم اکنون شاهد حضور شرکتهای بزرگ بیشتر ایرانی برای سرمایه گذاری در این کشور هستیم. بیانی همچنین انعقاد یادداشت تفاهم مربوط به احداث یک کارخانه سیمان با سرمایه گذاری 500 میلیون دلار در اواخر سال گذشته را از جمله دستاوردهای نخستین نمایشگاه صنعت آب، برق و ساختمان ایران در تاجیکستان ذکر کرد. همچنین وی افزود: قرارداد احداث این کارخانه بزرگ با وزارت صنایع و انرژی تاجیکستان منعقد و مقدمات اجرایی کار نیز شروع شده است. (گسترش آنلاین: 1390/9/2)

همایش فرصت های سرمایه گذاری ایرانیان در تاجیکستان

در تاریخ 1390/12/3 همایش فرصت های سرمایه گذاری با حضور چند تن از مسئولان سفارت و فعالان اقتصادی کشورمان و مدیران عامل شرکت های ایرانی و

تاجیکی در وزارت توسعه اقتصادی و تجارت تاجیکستان برای آشنائی و آگاهی فعالان بخش صنعت و تجارت ایران با زمینه های کاری در تاجیکستان در شهر دوشنبه، پایتخت این کشور آغاز به کار کرد.

در مراسم افتتاحیه این همایش که با تلاش بخش های مختلف اقتصاد خارجی و تجارت تاجیکستان و شرکت شهرک های صنعتی ایران بر پا شد، حمید الله خان فقیرف، معاون وزیر توسعه اقتصادی و تجارت تاجیکستان درباره روند رو به افزایش همکاریها میان جمهوری اسلامی ایران و تاجیکستان طی بیست سال استقلال این کشور، گفت: در این مدت بالغ بر 160 سند همکاری بین دو کشور امضاء شده و ایران، بیشتر تعهدات خود را در کشور ما عملی کرده است.

خان فقیرف با بیان اینکه تشکیل چنین نشست هایی سبب توسعه مناسبات اقتصادی میان دو کشور هم زبان می شود به اجرای چندین پروژه بزرگ عمرانی توسط متخصصان ایرانی در تاجیکستان اشاره کرده گفت: جایگاه ایران در همکاری با تاجیکستان بعد از کشورهای روسیه و چین و در رتبه سوم قرار دارد. وی با اشاره به قرارداد جدید امضاء شده میان ایران و تاجیکستان برای ساخت نیروگاه برق آبی عینی به ظرفیت 130 مگاوات، گفت: با تکمیل این پروژه کمبود برق در مناطق مسیچاه، عینی و پنجکنت برطرف خواهد شد و مردم این منطقه نیز از برق دائم برخوردار می شوند.

معاون وزیر توسعه اقتصادی و تجارت تاکید کرد: وجود هفت درصد اراضی هموار و قوانین سهل و آسان در تاجیکستان می تواند زمینه حضور سرمایه گذاران خارجی از جمله ایرانی ها را برای توسعه فعالیت های اقتصادی در این کشور فراهم کند. (ایرنا: 1390/12/3)

نتیجه گیری

دامنه روابط و همکاری های سیاسی و دیپلماتیک دو کشور ایران و تاجیکستان در یک دهه اخیر و به ویژه سالهای اخیر روبه رشد و دوستانه بوده است، به طوری که

بالاترین مقامات دو کشور (روسای جمهور دو کشور و برخی مقامات دیگر) بارها روابط و مناسبات ایران و تاجیکستان را استراتژیک خوانده اند. در واقع در چند سال اخیر روابط دو کشور ثباتی پایدار را شاهد بوده است.

در یک دهه اخیر روابط دو کشور از کمترین فراز و نشیب و چالش برخوردار بوده و همواره نمودار روابط دو کشور در ابعاد گوناگونی در حال رشد و ترقی بوده است. در این راستا باید گفت در طول دو دهه استقلال تاجیکستان بیس از 30 بار دیدار سران عالیرتبه 2 کشور از پایتخت های یکدیگر در سطح رئیس جمهور و وزراء، بیش از هر امری بیانگر ژرفا و عمق مناسبات سیاسی ایران و تاجیکستان است.

برقراری تعامل بیشتر میان ایران با کشورهای آسیای مرکزی و در این مورد خاص با تاجیکستان، نیازمند سیاست ورزی و برنامه ریزی طولانی مدت است. تهران باید سعی کند تا در این منطقه یک هدف و مطابق با آن استراتژی خاصی داشته باشد تا بتواند تصویری قابل اطمینان و مورد اعتماد برای کشورهای آسیای مرکزی از خود به جای بگذارد. ایران در این منطقه دارای امتیازات و کارت های بازی زیادی است که می تواند به راحتی با آنها در موقعیت های مختلف مورد استفاده قرار دهد. دولت مردان ما باید تلاش کنند تا با برقراری ارتباط بیشتر با این کشورها از این فرصت طلایی نهایت استفاده را ببرند و به جای سرمایه گذاری در کشورهایی که آینده ای کاملاً مبهم و اقتصادی ضعیف دارند به آسیای مرکزی که با کشورهای حاضر در آن دارای اشتراک تاریخی و فرهنگی هستیم پردازند. البته برای حضور در این منطقه نیاز به تدوین یک دیپلماسی و مشی سیاسی مشخص است تا بتوانیم حضوری مقتدر، دائم و مفید داشته باشیم. کشورهای این منطقه و به خصوص تاجیکستان می توانند سکوی پرتابی برای ایران باشند تا وارد بازارهای جهانی شویم.

در اینجا باید متذکر شد که مقامات اقتصادی جمهوری تاجیکستان بر ضرورت توسعه همکاری ها با فعالان بخش خصوصی ایران در زمینه های کشاورزی، صنعت و

انرژی اشاره می‌کنند و می‌گویند تجار و صنعتگران تاجیک باید از تجارب گسترده ایران در بخش‌های یاد شده بیش از پیش استفاده کنند و همچنین از بخش خصوصی و فعالان اقتصادی ایران درخواست می‌کنند که برای افزایش حضور خود در بازار تاجیکستان هر چه زودتر تفاهم‌نامه‌های امضاء شده را اجرائی کنند و متذکر می‌شوند که در غیر اینصورت بازار این کشور در اختیار رقبا و دیگر کشورها قرار خواهد گرفت. این مقامات از تمایل زیاد مردم و فعالان اقتصادی این کشور در توسعه روابط با کشور ایران خبر می‌دهند و معتقدند که هر چند این جمهوری در دوران شوروی سوسیالیستی هیچ زمینه همکاری با ایران نداشت، اما پس از استقلال خواهان گسترش همکاری‌ها با جمهوری اسلامی ایران در تمام زمینه‌ها است. لذا طرف ایرانی باید از این موقعیت استفاده کند. آن‌ها از توانمندی‌های بالای ایران در بخش‌های مختلف کشاورزی، صنعتی و تجاری اظهار آگاهی می‌کنند و علاقمند هستند که توانایی‌های خود را در بخش تولید، فرآوری و بسته‌بندی صنایع غذایی و غیره با کمک ایران ارتقاء دهند. آن‌ها درخواست دارند که شرکت‌های ایرانی در تولید محصولات بهداشتی، داروهای گیاهی که زمینه مناسبی در تاجیکستان دارد مشارکت کنند و در ساخت مسکن، توسعه گردشگری اعم از ساخت هتل و استراحتگاه و به روزسازی اماکن دیدنی و سیاحتی این کشور بیشتر فعالیت کنند.

با توجه به مطالبی که مطرح شد، فرضیه مقاله اینگونه قابل تشریح است که بسط روابط اقتصادی با کشورها برای کشوری که از نظر اقتصادی بیشترین مشکل را دارد در اولویت قرار دارد و مهمترین نقش را در دوستی و همگرایی بازی می‌کند. اگرچه توسعه روابط فرهنگی و سیاسی هم از اهمیت بالایی برخوردارند، خصوصاً با کشوری که به علت اشتراکات زبانی، نژادی، دینی، فرهنگی و تاریخی خویشاوندترین کشور محسوب شود. اما امکانات بالقوه روابط اقتصادی را هرچه بیشتر بالفعل رسانیدن نیازمند کار بیشتری برای تضمین، تامین، تشویق و تسهیل روابط بطور اعم و روابط اقتصادی بطور اخص از طرف دستگاه‌های ذیربط

دو کشور هم در مبادلات تجاری و هم در سرمایه گذاریها می باشد.

منابع:

1. ابوالحسن شیرازی (1382)، حبیب‌الله و محمدرضا مجیدی، سیاست و حکومت در آسیای مرکزی، تهران، نشر قومس.
2. ابوالحسن شیرازی، حبیب‌الله (1370)، *ملیت‌های آسیای میانه*، تهران، نشر دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
3. ابوالحسن شیرازی (1387)، حبیب‌الله، فردین باقری و سیروس برنا، *تحولات تاریخی و فرهنگی در آسیای مرکزی*، تهران، نشر جهاد دانشگاهی.
4. تهرانی، نسیم (1388)، "فرصت‌های همکاری در روابط ایران و تاجیکستان"، *مجله مطالعات ایران و اوراسیا*، شماره دهم.
5. مجتهد زاده، پیروز (1376)، "جغرافیا و سیاست در دنیای واقعی‌ها" فصلنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره 120.
6. منتظمی، رؤیا (1374)، *تاجیکستان*، تهران، نشر دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
7. منتظمی، رؤیا (1372)، "نقش ایران در نظام جدید آسیای مرکزی و جنوب آسیا"، فصلنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره 76.
8. محمودی، مرتضی (1386)، "آسیای مرکزی و رشد همکاری‌های چند جانبه ایران و تاجیکستان" فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، شماره 58.
9. ملکیان، محسن (1387)، "تعاملات فرهنگی ایران و تاجیکستان" فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، شماره اول، سال اول.
10. عطری، فاطمه (1389)، "تعاملات اقتصادی ایران با تاجیکستان"، *مجله ایراس*، شماره هشتم.
11. ایرنا، 1390/4/27.

12. ایرنا، 1390/12/3.
13. روزنامه اطلاعات، 1390/6/14.
14. روزنامه افکار، 1390/9/9.
15. روزنامه کیهان، 1390/6/15.
16. سایت ایران و اوراسیا (ایراس)، 1390/9/6.
17. سایت تاجیکستان در ایران، 2007/6/5.
18. شبکه خبری صنایع غذایی ایران، 1390/2/2.
19. خبرگزاری فارس، 1389/11/29.
20. سایت خبری وزارت نیرو، 1389/7/10.
21. گسترش آنلاین، 1390/9/2.
22. Habibollah Abolhassan Shirazi, (1997), *The Dynamics of Political Stability in Post- Soviet Tajikistan*, Sydney, Sydney University Press.
23. Fuller, Graham E, (1992), *Central Asia: The New Geopolitics*, Santa Monica, CA, Rand.
24. <http://www.iraneurasia.ir>
25. <http://www.boustan.blogfa.com>
26. <http://www.irna.ir>
27. <http://www.sabainfo.ir>